מים אחרונים

אולא בידים מזוהמות: רבין ואביי הוו קא אזלי באורחא קדמיה חמריה דרבין לדאביי ולא אמר ליה ניזיל מר, אמר מדסליק האי מרבנן ממערבא גס ליה דעתיה, כי מטא לפתחא דבי כנישתא אמר ליה ניעל מר, אמר ליה ועד השתא לאו מר אנא? אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן אין מכבדין אלא בפתח שיש בה מזוזה, *דאית בה מזוזה אין דלית בה מזוזה לא? אלא מעתה בית הכנסת ובית המדרש דלית בהו מזוזה הכי נמי דאין מכבדין? אלא אימא בפתח הראוי למזוזה. אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב באין המסובין רשאין לאכול כלום עד שיטעום הבוצע. יתיב רב ספרא וקאמר לטעום איתמר. למאי נפקא מינה *שחייב אדם לומר בלשון רבו. ת"ר *גשנים ממתינין זה לזה בקערה שלשה אין ממתינין. דהבוצע הוא פושט ידו תחלה ואם בא לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול הימנו הרשות בידו. רבה בר בר חנה הוה עסיק ליה לבריה בי רב שמואל בר רב קטינא קדים ויתיב וקמתני ליה לבריה אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי העונים. רב חסדא אמר המפי רוב העונים, א"ל רמי בר חמא מ"ש רובא דאכתי לא כליא ברכה, מיעוטא נמי לא כליא ברכה? א"ל שאני אומר כל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה: ת"ר *ואין עונין לא אמן חטופה, ולא אמן קטופה ולא אמן יתומה ולא יזרוק ברכה מפיו, בן עזאי אומר כל העונה אמן יתומה יהיו בניו יתומים, חטופה יתחטפו ימיו, קטופה יתקטפו ימיו, וכל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו. רב ושמואל הוו יתבי בסעודתא, אתא רב שימי בר חייא הוה קמסרהב ואכיל, א"ל רב: מה דעתך לאיצטרופי בהדן, אנן אכילנא לן, א"ל שמואל אילו מייתו לי *ארדיליא, וגוזליא לאבא, מי לא אכלינן. תלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא, על רב אחא, אמרי: אתא גברא רבא דמברך לן. אמר להו מי סבריתו דגדול מברך עיקר שבסעודה מברך, והלכתא זגדול מברך אע"ג דאתא לבסוף: אכל דמאי וכו': הא לא חזי ליה? *כיון דאי בעי מפקר להו לנכסיה והוי עני וחזי ליה דתנן *חמאכילין את העניים דמאי ואת האכסניא דמאי ואמר רב הונא תנא ב"ש אומרים אין מאכילין את העניים ואת האכסניא דמאי: מעשר ראשון שנטלה תרומתו: *פשיטא? לא צריכא אלא שהקדימו בשבלים והפריש ממנו תרומת מעשר ולא הפריש ממנו תרומה גדולה וכדר' אבהו דאמר ר' אבהו אמר ריש לקיש *טמעשר ראשון שהקדימו בשבלים פטור מתרומה גדולה שנאמר והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר מעשר מן המעשר אמרתי לך ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר מן המעשר, אמר ליה *רב פפא לאביי אי הכי אפילו הקדימו בכרי נמי? אמר ליה עליך אמר קרא

מכל

ולא בידים מזוהמות. בנטילת מים אחרונים: ממערבא. לפי שהיה רבין רגיל לעלות מבבל לא"י ולומר הוא דבריו משמו של ר' יוחנן: בפתח הראוי למזוזה. כלומר בכניסת כל פתחים למעוטי דרכים ופרצות: לטעום איתמר. אין חלוק בדבר אלא שחייב לומר בלשון רבו: קדים. רבה בר בר חנה ליַשב על השולחן ולשנות לבנו הלכות סעודה לפי שהחתן רגיל לבצוע והיה מלמדו היאך יעשה: לבצוע. לפרוס הפרוסה מן הפת: עד שיכלה אמן מפי העונים. אמן אחר ברכת המוציא דאף עניית אמן מן הברכה היא ואמרי' בפרק כיצד מברכין (דף לט:) צריך שתכלה ברכה קודם בליעה: חטופה. שקורין את האלף בחטף ולא (בפתח*) ואומר אמן והוא צריך לומר אמן: קטופה. שמחסר קריאת הנו"ן שאינו מוציאה בפה שתהא ניכרת: יתומה. שלא שמע הברכה אלא ששמע שעונין אמן והא דאמרי' בהחליל (סוכה נא:) שבאלכסנדריא של מצרים היו מניפים בסודרים כשהגיע עת לענות אמן אלמא לא שמעי וקא ענו? הנהו מידע ידעי שהם עונים אחר ברכה ועל איזו ברכה הם עונים אלא שלא היו שומעים את הקול: ולא יזרוק ברכה מפיו. במהירות שדומה עליו כמשא אלא שחוק קבוע הוא לו: וקא מסרהב ואכיל. ממהר לאכול כדי להצטרף לזימון וזימנו עליו: אכילנא לן. גמרה לן סעודתנו קודם שבאת ואי אתה מחייבנו עוד בזימון: אילו מייתו לי ארדיליא וגוזליא לאבא. שמואל חביבין עליו ארדיליא בקנוח סעודה והן כמהין ופטריות ולרב היו חביבין גוזלות ושמואל היה קורא לרב "אבא" לכבודו: מי לא אכלינן. הלכך לא גמרה סעודתא ומצטרף: עיקר שבסעודה. אחד מאותן שהיו בתחלת ההסבה: הא לא חזי ליה. והויא לה ברכת זמון הבאה בעבירה וכתיב (תהלים י) בוצע ברך נאץ ה' ואמר מר (א) (ב"ק דף צד.) הרי שגזל סאה של חטים וטחנה ואפאה ובירך עליה אין זה מברך אלא מנאץ: דמאי. חטין הלקוחים מע"ה ספק עשרן ספק לא עשרן: אכסניא. חיל של מלך שמטיל על בני העיר לזונם בשובם ממלחמתו והרי הם כעניים לפי שהם שלא במקומם: מאכילים את העניים דמאי. דרוב עמי הארץ מעשרים הם וחומרא דרבנן בעלמא הוא: שהקדימו בשבלים. לוי קדם את הכהן ונטל מעשר בשבלים קודם שנטל כהן תרומה גדולה והכהן היה לו ליטול תרומה גדולה תחלה א' מנ' דרחמנא קרייה "ראשית" וכתיב (שמות כב) "מלאתך ודמעך לא תאחר" כמלאת תרומה גדולה של כהן בתוך המעשר הזה אחד מחמשים שבו לבד מתרומת מעשר שעל הלוי להפריש תרומה ממעשרו: וכדרבי אבהו. אשמעינן מתני' דהכי הוא כדרבי אבהו דפטר ליה ללוי מתרומה גדולה שבו:

מכל

תורה אור

במדבר יח

אין המסובין רשאין לטעום עד שיטעום המברך. ותימה מההוא סבא דערבי פסחים (דף קו.) דנחין ושתי אלמא דשתי קודם המברך? אמת יש חלוק בין אכילה לשתיה, אי נמי יש לומר דלא שתה אלא להראות לו מעשה שלא היה צריך לומר יותר ובירושלמי יש כשיש לכל אחד ככרו או כוסו בידו יכולים לשתות אפי' קודם המברך וגבי ההוא סבא היה לו כוסו בידו והכי איתא בירושלמי אמר רבי בון בשם רב אין המסובין רשאין לטעום עד שיטעום המברך ריב"ל אמר שותין אע"פ שלא שתה המברך ולא פליגי: רבי בון בשם רב שזקוק לכוס אחד דריב"ל דהיה לכל אחד כוסו בידו וכן עשה רבינו שמשון בחופה אחת שבלע החתן המוציא והיה בולע רבינו שמשון הפת שהיה לפניו ואוכל. והשר מקוצי היה אומר אם בלע המברך ונתן לכל אחד חלקו אין צריך להמתין כל אחד עד שיטעום המברך והא דאמרי' הכא "אין המסובין רשאין לטעום כו'" היינו להקדים ולבלוע מן הפת שבלע המברך אבל אחר שנתן לכל אחד חלקו אין קפידא וכן צריך לומר בסמוך "הבוצע הוא פושט ידיו תחלה לטבול פתו ואם בא לחלוק כבוד לרבו רשאי" ואמאי והא אין המסובין רשאין לטעום וכו' ואין לומר דמן הטבול לחודיה קאמר אך המברך אוכל קודם דא"כ מה כבוד היה זה, אבל לפי מה שפירשתי ניחא ויש מפרש "פושט ידיו תחלה בקערה" להתחיל באכילה, ומכאן משמע שאין צריך למזוג מכוס ברכה לשאר כוסות היכא שיש בפני האורחים כוסות שאינן פגומות, אבל אם אותן כוסות פגומות יש קפידא*:

אמן יתומה. שאין שומע הברכה מפי המברך ועונה אחר האחרים ששמעו אמן, תימה דהא אמרינן בסוכה (פ"ה דף נא:) באלכסנדריא של מצרים שהיה שם קהל גדול ולא היו יכולים כולם לשמוע מפי המברך והיו מניפים בסודרים כדי שידעו חתימת הברכות ויענו אמן? וי"ל שהיו יודעים באיזו ברכה החזן עומד אמנם לא היו שומעים אותו אבל הכא מיירי שאינם יודעים כלל היכן החזן עומד ומתפלל ובאיזו ברכה הוא עומד אלא עונה אחר האחרים בלא שמיעה ולא ידיעה*:

כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו. ובלבד שלא יאריך יותר מדאי וטעמא לפי שאין קריאת התיבה כמשמעה כשהוא מאריך יותר מדאי, ומסקנא דמלתא דאין הבוצע רשאי לבלוע עד שיכלה "אמן" מפי רוב העונים:

אילו מייתו לי ארדיליא וכו'. משמע דכן הלכה דרב נמי לא פליג, אבל אי אמר "הב לן ונבריך" שהסיחו דעתם מלאכול, אין שלישי מצטרף עמהם:

והלכתא גדול מברך. ומיהו אם הגדול נותן רשות לקטן לברך שפיר כדאשכחן (לעיל מג. מו:) דאמר ליה לרב: "מסי ידך וכו'":

ומאכילין את האכסניא דמאי. מיירי באכסניא של ישראל ומוטלין עליהם לזונם והם כעניים ודוקא "דמאי" אבל טבל לא דקספו להו איסור מיתה ואי נמי באכסניא של נכרים שהטיל עליהם המלך, מכל מקום דוקא "דמאי" אבל טבל לא דאם כן פורע חובו מממונו של כהן*:

ואמר רב הונא תנא בש"א אין מאכילין. וא"ת רב הונא טעמא דב"ש אתא לאשמעי' דהכי פריך בכמה דוכתין, ויש לומר דקא משמע לן דאי מסכתא תנא דאמר "אין מאכילין" בית שמאי היא ולא תיחוש לאותה משנה או ברייתא:

אמר

עין משפט
נר מצוה

לג א מיי' פ"ז מהלכות ברכות הל' יב סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קסז סעיף ו:

לד ב מיי' שם הל' ה סמג שם טוש"ע או"ח סי' קסז סעיף טו:

לה ג מיי' שם הלכה ו סמג שם טוש"ע א"ח סי' קע סעיף ב:

לו ד מיי' שם הלכה ס סמג שם טוש"ע א"ח סי' קסז סעיף יז:

לז ה מיי' שם טוש"ע שם סעיף טו:

לח ו מיי' פ"א שם הל' יד סמג שם טוש"ע או"ח סי' קכד סעיף ח:

לט ז מיי' פ"ה שם הל' ט טוש"ע או"ח סי' קסז סעיף א:

מ ח מיי' שם ופ"ז הל' ב סמג שם טוש"ע או"ח סי' רא סעיף א:

מא ט מיי' פ"י מהל' מעשר הלכה יא:

מב י מיי' פ"א מהל' ברכות הלכה כ:

מג כ מיי' פ"ג מהלכות תרומות הלכה יג טור יו"ד סי' שלא:

* * *

רב נסים גאון

אין מכבדין לא בדרכים אלא בפתח הראוי למזוזה. איתא לפירוש פתחים הראויים למזוזה ושאינן ראויין במסכת יומא בפ"ק (דף יא) ובמנחות בפרק הקומץ את המנחה (דף לג): אין עונין לא אמן חטופה ולא אמן קטופה ולא אמן יתומה כו'. איתא בגמרא דבני מערבא בס"פ אלו דברים שבין בית שמאי וב"ה אי זו היא אמן יתומה ההן דחייב בברכה והוא עני ולא ידע מה עני: אכל דמאי. פירשוהו בתלמוד ארץ ישראל בפרק הדין אבל פירות ספק נתקנו ספק לא נתקנו מזמנין ובפ"ק דעירובין (דירושלמי הלכה י) נמי אמרינן דמאי דמיי תיקן לא תיקן כלומר שיש בו ספק אם הוציא ממנו מעשר אי לא ולפיכך חייב להוציא ממנו תרומת מעשר תקראת תרומת מעשר של דמאי ובמשנה סוף מסכת מעשר שני יוחנן כהן גדול העביר הודאת המעשר ובימיו אין אדם צריך לשאל על הדמאי ובמסכת סוטה בפרק עגלה ערופה (דף מח) תניא אף הוא ביטל את הוידוי וגזר על הדמאי עמד ותיקן להם הזוקה פירות מעם הארץ מפריש תרומת מעשר ונותנה לכהן וכו' הברייתא בתוס' סוטה [ס"פ יג]:

* * *

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה הא לא חזי וכו' ואמר מר. נ"ב פ"ק דסנהדרין:

מסורת הש"ס

[ועי' תו' יומא יא: ד"ה שאין ותו' מנחות לג. ד"ה והא]

[עדיות פ"א מ"ג שבת טו. בכורות ה.] תוספתא פ"ה גיטין נט:

[תוספתא מגילה פ"ג]

[פסחים קיט:]

[ב"מ פ: נדרים פד: גיטין יב.] שבת קכז: עירובין לא: פסחים לה: [סוכה לה:]

שבת עירובין פסחים שם

ביצה יג:

תמורה ס:

[ועי' היטב תו' עירובין יז: ד"ה ואת אכסניא]